

ЭРКИН ИҚТИСОДИЙ ЗОНАЛАРНИ РИВОЖЛАНТИРИШДА БОШҚАРУВ ОРГАНЛАРИНИНГ ЎРНИ

Махсудов Шерзод Солижонович

тадқиқотчи, Фарғона давлат университети

Аннотация: *Мазкур мақолада эркин иқтисодий зоналарни самарадорлигини ошириш бошқарув органларини масалаларига бағишланган. эркин иқтисодий зоналар бошқарув органларини самарали фаолият мамлакатимизда эркин иқтисодий зоналарни ихтисослашув такомиллаштиришга доир хулосалар қилинган.*

Калит сўзлар: *эркин иқтисодий зоналар, эркин иқтисодий зоналарни бошқарув органлари, Эркин иқтисодий зоналарда бошқарув кенгаши, Эркин иқтисодий зоналарни бошқарув дирекцияси, самарали барпо этиш, кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик ягона дарча, замонавий инфратузилма объектлари билан таъминланганлиги, йирик транспорт коммуникация.*

Аннотация: *Данная статья посвящена вопросам повышения эффективности свободных экономических зон. Эффективное функционирование органов управления СЭЗ Сделаны выводы по совершенствованию специализации СЭЗ в стране.*

Ключевые слова: *Свободные экономические зоны, органы управления свободной экономической зоной, правление свободной экономической зоны, дирекция по управлению свободной экономической зоной, эффективное строительство, единое окно малого бизнеса и частного предпринимательства, обеспеченность современными инфраструктурными объектами, крупные транспортные коммуникации.*

Annotation: *This article is devoted to the issues of increasing the efficiency of free economic zones. Effective functioning of the FEZ management bodies Conclusions are drawn on improving the specialization of the FEZ in the country.*

Keywords: *free economic zones, free economic zone governing bodies, free economic zone board, free economic zone management directorate, efficient construction, single window for small business and private entrepreneurship, provision with modern infrastructure facilities, large transport communications.*

Кириш

Бугунги кунда саноати жаҳон мамлакатларда турли мақсадларни кўзлаб эркин иқтисодий зоналарни вужудга келтирмоқдалар. Эркин иқтисодий зоналар борасида иқтисодий жиҳатдан турли туман таърифлар мавжуд. БМТнинг шу муаммога бағишланган ишида 20 дан ортиқ таъриф келтирилган. Биринчи марта эркин иқтисодий зоналарнинг ёки “франко зонаси” нинг 1973 йилда Киото конвенциясида берилган. Эркин иқтисодий зоналарни - давлат

худудининг муайян натижаларга эришмоқ мақсадида миллий ва хорижий тадбиркорлар учун иқтисодий фаолиятнинг преференциал шартлари, бошқарувнинг алоҳида режими ва бошқа ташкилий маъмурий тадбирларни жорий этиладиган қисми сифатида таърифлаш мумкин.

Эркин иқтисодий зона тушунчаси ҳақида иқтисодчи олимлар ўзларининг илмий изланишлари натижасида турли хил фикрлар билдиришган.

Жумладан, иқтисодчи олимлардан Т. Farole ва F. Dobrogonov мазкур худудларнинг амалий жиҳатини таъкидлаб, “Мазкур тузилмалар ривожланаётган давлатлар учун қўшимча истеъмол бозорларини эгаллаш имкониятини яратиб беради ҳамда давлатларнинг экспорт салоҳиятини юксалтиради. Айтиб бериш керакки, ушбу иқтисодий тузилмалар минтақавий иқтисодий интеграция жараёнларини кучайтириш воситаси сифатида ҳам хизмат қилади, дея таъкидлайди[1].

Жанубий Кореялик олим Кимнинг изланишларига кўра, “Эркин иқтисодий зоналар- бу хорижий давлатлар, корхона ва фирмалар учун махсус ташкил этилган худудлар бўлиб, бу ерда уларнинг корхоналари ва ишчи ходимлари ҳукумат томонидан берилган имтиёзлар туфайли ўз навбатида мавжуд қонун-қоидаларга бўйсунган ҳолда даромад олиш мумкин бўлган зоналардир. Давлат эркин иқтисодий зоналарни яратишдан мақсад бундай зоналарда бошқа ерларга қараганда кўпроқ иқтисодий шаффоф муҳит мавжудлиги ва бу орқали инвестиция оқимини ва рақобатбардош саноат ҳамда савдо-сотиқ хусусиятларини шакллантиришни ўз олдига мақсад қилиб қўяди”[2].

Баъзи тадқиқотчилар, замонавий интеграцион жараёнларни ҳисобга олган ҳолда, ЭИЗларга алоҳида таъриф бермайди. Хусусан, В.И. Баронов ва Г.М. Костюниналарнинг тадқиқот ишларида кўрамиз. Уларнинг ишларида ЭИЗлар жойлашган аниқ минтақа ёки давлатдаги ЭИЗларнинг ҳуқуқий мақоми, улардаги иқтисодий ҳолат таҳлил этилади[3].

Мамлакатимизнинг етук иқтисодчи олимлари томонидан ЭИЗлардаги имтиёзли тартиб ва маъмурий бошқарув соҳасига кўпроқ эътибор қаратилган ҳолда турлича ёндашилади. Шу сабабли, А.В. Вахабов, Ш.Х. Хажибакиев, Н.Г. Муминовларнинг фикрича, Эркин иқтисодий зоналар – шундай географик худудки, унда мамлакатда қабул қилинган хўжалик фаолияти тартибига қараганда имтиёзли солиқ тўлаш тартиби жорий этилади. Бошқача сўз билан айтганда, ушбу худудда давлатнинг иқтисодий жараёнларга аралашуви камайтиради ва бу миллий иқтисодий маконнинг бир қисми бўлиб, мамлакатнинг бошқа худудларида қўлланилмайдиган маълум имтиёзлар тизими жорий этилади[4].

Таҳлил натижалари.

Миллий иқтисодиётни ислоҳ қилиш борасида ташқи савдо, солиқ ва молия сиёсатини либераллаштириш, тадбиркорликни қўллаб-қувватлаш ва хусусий мулк дахлсизлигини кафолатлаш, қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини чуқур

қайта ишлашни ташкил этиш ҳамда ҳудудларни жадал ривожлантиришни таъминлаш бўйича таъсирчан чоралар кўрилди. Миллий иқтисодиётни ривожлантиришда Эркин иқтисодий зоналарни ташкил этиш ва уни бошқариш муҳим тадбирлардан бири бўлиб ҳисобланади.

Ўзбекистон эркин иқтисодий зоналарни бошқариш органлари Маъмурий кенгаш ва эркин иқтисодий зоналарнинг дирекцияси ҳисобланади.

Маъмурий кенгашнинг бошқариш функциясига эркин иқтисодий зоналарни бошқаришга оид аниқ вазифаларни ҳал этишга қаратилган бир турдаги ишлар ишлар мажмуи тушунилади. Бунда, маъмурий кенгаш эркин иқтисодий зоналарни фаолиятини маъмурий жиҳатдан бошқариш, мувофиқлаштириш ва давлат йўли билан тартибга солиш, шунингдек, алоҳида ҳуқуқий тартибга риоя этилишини назорат қилиш, инвестиция лойиҳаларини танлаш ҳамда уларни эркин иқтисодий зоналар ҳудудида амалга ошириш учун жойлаштириш бўйича қарор қабул қилиш, эркин иқтисодий зоналарни самарали фаолиятини ташкил этиш, дирекцияларини шакллантириш бўйича комплекс чора-тадбирларни амалга ошириш, ЭИЗ ривожлантиришнинг ўрта муддатли ва узоқ муддатли дастурларини ишлаб чиқиш вазифаларини амалга оширади. Эркин иқтисодий зонанинг чегаралари Ўзбекистон Республикасининг маъмурий-ҳудудий бирлиги (туман, шаҳар, шаҳардаги туман) чегарасига тўғри келган тақдирда, Маъмурий кенгаш раисининг вазифаларини ижро этиш тегишли ҳоким зиммасига юкланади.

Маъмурий кенгаш ваколатлари

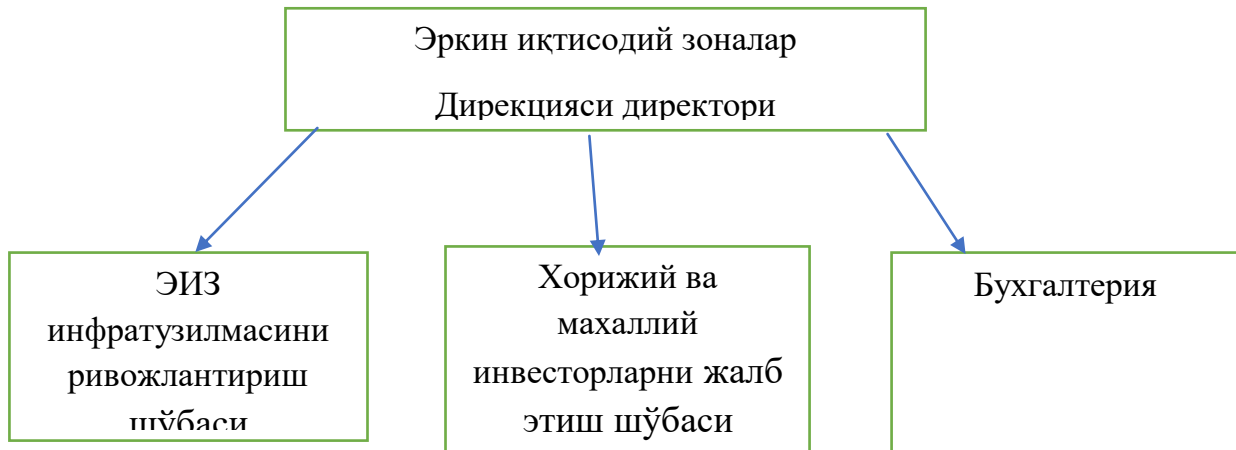
Муаллиф томонидан тадқиқотлари натижасида тузилган.

Эркин иқтисодий зона дирекцияси давлат унитар корхонаси тезкор бошқарув учун ўзига берилган давлат мулки бўлган мулк базасида давлат унитар корхонаси шаклида ташкил этилган тижорат ташкилоти ҳисобланади, у ўзига бириктирилган мулкка нисбатан, қонунда белгиланган доирада, ўз фаолияти мақсадларига, мулкдор (ёки унинг топшириғи билан- у томонидан масъул этиб тайинланган давлат органи-муассис) топшириқларига мувофиқ эгалик қилиш, фойдаланиш ва тасарруф этиш ҳуқуқини амалга оширади.

Эркин иқтисодий зона дирекцияси тузилмаси[5]

Эркин иқтисодий зоналар дирекцияси алоҳида ҳуқуқий тартиботнинг амал қилишини таъминлаш, Маъмурий кенгаш томонидан танлаб олинган инвесторлар мажбуриятлари лозим даражада бажарилиши устидан назоратни амалга ошириш, Эркин иқтисодий зоналар ривожлантириш дастури амалга оширилишини таъминлаш, эркин иқтисодий зоналар ҳудудида хўжалик фаолияти қатнашчиларини рўйхатдан ўтказиш вазифаларини бажаради.

Ўзбекистонда эркин иқтисодий зоналар бошқарув органларини самарали фаолиятни амалга оширганлиги натижасида 2020 йил якунига қадар фаолият кўрсатаётган ЭИЗ ҳудудларида умумий қиймати 487,4 млн долларга тенг бўлган 128 та лойиҳа амалга оширилди. Шундан 162,1 млн долларни тўғридан-тўғри хорижий инвестициялар ташкил этади. Лойиҳалар замонавий иссиқхоналар қуриш (204,7 млн долларлик 62 та лойиҳа), қурилиш материаллари ишлаб чиқариш (140 млн долларлик 18 та лойиҳа), кимё ва нефть-кимё саноати (50,6 млн долларлик 13 та лойиҳа), озиқ-овқат саноати (15,9 млн долларлик 10 та лойиҳа), тўқимачилик саноати (20,1 млн долларлик 8 та лойиҳа), машинасозлик (6 млн долларлик 2 та лойиҳа), чарм-пойабзал саноати (14,9 млн долларлик 5 та лойиҳа), электротехника саноати (13,7 млн долларлик 3 та лойиҳа), фармацевтика саноати (56,3 млн долларлик 6 та лойиҳа), мебель ва қоғоз ишлаб чиқариш (1,1 млн долларлик 1 та лойиҳа) каби соҳаларни қамраб олди. Ўтган даврда эркин иқтисодий зона иштирокчи корхоналар 11,9 трлн сўмлик 538 турдаги саноат маҳсулотларини ишлаб чиқариб, 257,6 млн долларлик маҳсулотларни экспорт қилдилар, бу эса пандемиянинг салбий иқтисодий оқибатларига қарамай, 2019 йилдаги кўрсаткичга нисбатан 145 фоизга ошди. Шунингдек, 186 та янги корхона эркин иқтисодий зона иштирокчиси мақомини олди.

ЭИЗларни зарур инфратузилма билан таъминлаш уларнинг самарали ишлаши ва янги инвесторлар ва тадбиркорларни ўз ҳудудларида лойиҳаларни амалга оширишга жалб қилишнинг асосий омили ҳисобланади. Шу муносабат билан, 2021 йилда мавжуд ЭИЗни муҳандислик-коммуникация тармоқларига улаш бўйича ишларни бажариш учун 890 млрд сўм ажратиш режалаштирилган.

Ўзбекистон Республикаси Президентнинг 2022 йил 28 январдаги “2022-2026 йилларга мўлжалланган Янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегияси тўғрисида”ги ПФ-60 сонли фармонининг Миллий иқтисодиётни жадал ривожлантириш ва юқори ўсиш суръатларини таъминлаш йўналишида Иқтисодиёт тармоқларида барқарор юқори ўсиш суръатларини таъминлаш орқали келгуси беш йилда аҳоли жон бошига ялпи ички маҳсулотни — 1,6 баравар ва 2030 йилга бориб аҳоли жон бошига тўғри келадиган даромадни 4 минг АҚШ долларида ошириш ҳамда «даромади ўртачадан юқори бўлган давлатлар» қаторига кириш учун замин яратиш, Макроиқтисодий барқарорликни таъминлаш ва йиллик инфляция даражасини 2023 йилгача босқичма-босқич 5 фоизгача пасайтириш, келгуси беш йилда 120 миллиард АҚШ доллари, жумладан 70 миллиард доллар хорижий инвестицияларни жалб этиш чораларини кўриш мақсад қилиб олинган.

Хулоса ва натижалар.

Эркин иқтисодий зоналарни давлат томонидан тартибга солиш самарадорлигини ошириш ва уларнинг фаолияти кўрсатиш шартларини ўзгартириш бўйича бошқарув қарорларини қабул қилиш мақсадида ягона интеграл мезондан фойдаланган ҳолда Эркин иқтисодий зоналар фаолиятини комплекс баҳолаш зарур. Эркин иқтисодий зоналар самарадорлигини оширишда ЭИЗда фаолият юритувчи резидентларни асосий фаолияти кўламини оширишни жадаллаштириш муҳим ҳисобланади.

Эркин иқтисодий зоналарни бошқаришда зонада фаолият юритувчи тадбиркорлар томонидан экологик тоза ишлаб чиқаришганлиги учун қўшимча имтиёзлар берилиши мақсадга мувофиқ бўлар эди.

Мамлакатда ЭИЗларда тадбиркорлик фаолиятини юритмоқчи бўлган тадбиркорлар тадбиркорлик фаолияти билан шуғулланиши учун ҳудудлар ажратишда ЭИЗ бошқарув органларни фаолиятида шаффофликни таъминлаш мамлакат иқтисодиётини ривожлантиришда зарур омилдан бири бўлиб ҳисобланади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Dobrogonov F., Farole T. An economic integration zone for the East African community: exploiting regional potential and addressing commitment challenges. World bank policy research working paper 5967. Washington, DC: World Bank.
2. Ким Ю. (2009) The study on issues related between limits of land development and total control restriction system in the actual conditions within capital region, Seoul National University of Technology, 8-75
3. Баронов В.И., Костюнина Г.М. Свободные экономические и офшорные зоны (экономико-правовые вопросы зарубежной и российской практики): Учебное пособие / - Москва :Магистр, НИЦ ИНФРА-М, 2016. - 560 с.

4. Вахабов А.В., Хажибакиев Ш.Х., Муминов Н.Г. Хорижий инвестициялар. Ўқув қўлланма. –Т.: Молия, 2010. 180-бет
5. Ўзбекистон Республикаси қонуни 17.02.2020 ЎРҚ-604 сонли.
6. Ўзбекистон Республика Инвеститция ва ташқи савдо вазирлиги маълумотлари асосида.
7. “2022-2026 йилларга мўлжалланган Янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегияси тўғрисида”ги ПФ-60 сонли фармони.
8. Г.Хонкелдиева, Н.Пўлатов “Саноат корхоналарида инновацион салоҳиятни рағбатлантиришнинг назарий жиҳатлари” Иқтисодий илмий-амалий ойлик нашр “Biznes-Эксперт”, 2022 й. 2-сон. 3-6-б.
9. Ш.Махсудов “Эркин иқтисодий зоналарнинг мамлакат иқтисодиётини ривожлантиришдаги ўрни” Илмий методик журнал 4- son April 2022yil 159-166 б.
10. КАРИМОВ, Ў. ЕНГИЛ САНОАТ КОРХОНАЛАРИ РАҚОБАТБАРДОШЛИГИНИ ОШИРИШ БЎЙИЧА МАРКЕТИНГ СТРАТЕГИЯЛАРИ. *СТУДЕНЧЕСКИЙ ВЕСТНИК Учредители: Общество с ограниченной ответственностью "Интернаука"*, 78-80.
11. Raximov, D. S. (2021). DIVERSIFIKATSIYA HUDUDLAR SANOAТNI MUVOZANATLI STRATEGIK RIVOJLANTIRISH YO ‘NALISHLARI. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 1(3), 199-207.
12. Рахимов, Д. Ш. (2021). САНОАТ ИҚТИСОДИЁТИДА МАҲАЛЛИЙЛАШТИРИЛАЁТГАН МАҲСУЛОТЛАРНИ ДИВЕРСИКАЦИЯЛАШ ОМИЛИ СИФАТИДА. *Scientific progress*, 1(6), 505-511.
13. Burxonovich, M. R. (2022). THE IMPORTANCE OF BASIC MATERIALS AND TECHNOLOGICAL LOSSES IN INCREASING ECONOMIC EFFICIENCY IN THE FORMATION OF COST. *Web of Scientist: International Scientific Research Journal*, 3(1), 727-732.
14. Махсудов, Ш. С. (2022). ЭРКИН ИҚТИСОДИЙ ЗОНАЛАРНИНГ МАМЛАКАТ ИҚТИСОДИЁТИНИ РИВОЖЛАНТИРИШДАГИ ЎРНИ. *Scientific progress*, 3(4), 159-166.